

Утім, з метою визначення можливих змін щодо розвитку суб'єктів господарювання реального сектору економіки також слід розглянути й впливи, які обумовлені зміною курсової політики, ризиками ціноутворення на енергоносії та сировину тощо. Тож як напрямок подальших досліджень можна вважати за доцільне узагальнення окремих впливів щодо функціонування та розвитку суб'єктів господарювання різних секторів і галузей економіки, а також визначення схеми подання і врахування таких впливів.

Література: 1. Динаміка зростання та ризики нестабільності економіки України в 2008 році / Я. А. Жаліло [та ін.] ; за заг. ред. В. Є. Воротіна. – К. : НІСД, 2008. – 108 с. 2. Дікань Л. В. Фінансовий результат підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз : монографія / Л. В. Дікань, О. О. Вороніна. – Харків : СПД ФО Лібуркіна Л. М., 2008. – 92 с. 3. Унковська Т. Моделювання впливу валютних та цінових шоків на формування експорту. Ефект гістерезису / Т. Унковська, К. Данилюва // Вісник НБУ. – 2006. – № 8. – С. 59–63. 4. Бикова В. Г. Інноваційне управління ресурсним обміном в економічних системах / В. Г. Бикова // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 101–108. 5. Данилишин Б. Підсумки розвитку промислового виробництва у січні – лютому 2009 року свідчать про необхідність суттєвої модернізації експортно-орієнтованих галузей та стимулювання внутрішнього попиту / Б. Данилишин // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 6. – С. 2–3. 6. Дяченко Ю. Про питання співвідношення та обчислення фінансового і реального секторів економіки / Ю. Дяченко // Економіка України. – 2009. – № 3. – С. 38–45. 7. Савлук С. М. Стимулювання нарощування власного капіталу банків / С. М. Савлук // Фінанси України. – 2009. – № 2. – С. 111–117. 8. Христофорова О. М. Кредитні потоки банків: теоретичне узагальнення, аналіз, управління / О. М. Христофорова. – Харків : Константа, 2005. – 106 с. 9. Бюлетень НБУ. – 2009. – № 1. – 177 с. 10. Бюлетень НБУ. – 2009. – № 3. – 196 с. 11. Інформація про стан і розвиток вітчизняного страхового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції
14.07.2009 р.

УДК 330.5:342.841

**Мартюшева Л. С.
Полтініна О. П.**

ОСНОВНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

The essence and basic factors of raidership are exposed; the scale and rate of raidership in Ukraine are determined; the means of take-overs and acquisitions and negative consequences of raidership are defined; the basic ways of overcoming raidership in Ukraine are developed in the article.

Після розпаду Радянського Союзу та здобуття незалежності, більшість підприємств самостійних держав, створених із колишніх республік, зіткнулися з низкою суттєвих проблем. До найбільш значущих із них відносяться:

- невідповідність чинного законодавства стану та реаліям економіки;
- необхідність оволодіння новими методами впливу на попит та пропозицію на внутрішньому та зовнішньому ринках;

необхідність поновлення старих та налагодження нових зв'язків із контрагентами;

труднощі з визначенням ефективного власника через механізм роздержавлення.

Вирішення вказаних проблем багато в чому залежало і залежить від того, наскільки, по-перше, ефективною та дієвою є система менеджменту на підприємстві, по-друге, наскільки власники, через механізм роздержавлення та приватизації, вдало сформували систему співпраці з провідними фахівцями.

Сьогодні велика кількість вчених приділяє увагу проблемі визначення рейдерства [1], причинам рейдерських атак [2 – 4] та перспективам подолання рейдерських посягань [1 – 3]. Проаналізувавши роботи спеціалістів, які займаються вивченням проблеми рейдерства, можна свідчити про те, що не існує спільної думки щодо визначення поняття рейдерства, а також класифікації видів та перспектив його подолання.

Окреслені проблеми актуальні також і через те, що процес переходу підприємств із державної у приватну або колективну організаційно-правову форму власності здебільшого був недостатньо прозорим. Як наслідок, дотепер не знято протиріччя між претендентами на власність (чи її частку) окремих суб'єктів господарювання. У деяких ситуаціях це протиріччя знімається незаконним шляхом (наприклад, через судові рішення), а використовуються методи примусового захоплення майна, які отримали назву рейдерства. Узагальнюючи визначення сутності цього явища, яке дають у своїх роботах провідні вчені [1 – 3], під рейдерством слід розуміти примусове (силове) захоплення підприємства зацікавленими особами (або їх групами), з переходом права власності на його активи без законних на те підстав (або їх фальсифікація) чи перехід права власності з використанням недоліків законодавства або установчих документів, яке може призвести як до негативних наслідків для підприємства (примусове банкрутство, санація, розпродаж майна підприємства), так і до його переходу на новий якісний рівень управління (через зміну власника на більш ефективного).

Процеси такого силового, недружнього поглинання підприємства особливо посилюються в умовах нестійкої економічної ситуації в державі, коли спостерігається спад економіки не тільки за об'єктивних причин (інфляція, безробіття, нестабільність національної валюти, скорочення виробництва у найважливіших для національної економіки сферах тощо), але й коли мають місце приховані процеси (зокрема, приховане безробіття, згорання проектів довгострокових інвестицій тощо).

Залежно від методів, які використовуються для привласнення активів суб'єктів господарювання, розрізняють три основні види рейдерства: "біле", "сіре", "чорне" [2].

"Біле" рейдерство характеризується використанням виключно законних підстав для отримання права власності на активи суб'єктів господарювання. Його можна вважати елементом переходу підприємства на новий етап більш ефективного управління.

"Сіре" рейдерство реалізується з використанням частково сфабрикованих рішень суду, подвійних зборів акціонерів. У цьому випадку рейдери своїми діями балансують на межі законності.

"Чорне" рейдерство характеризується захопленням майна підприємства шляхом фальсифікації документів, часто із застосуванням фізичної сили.

У додаток до такої класифікації автори пропонують розрізняти дві форми рейдерства: "приховану" та "відкриту".

"Приховане" рейдерство характеризується такими діями зацікавленої сторони:

- сфабрикованими позовами до суду з вимогою погашення заборгованості;
- примусовим банкрутством чи розгортанням процедури санації підприємства через штучне погіршення його фінансового стану;
- використанням інформації від підставних працівників (корпоративне шпигунство) тощо.

Усі ці дії повністю чи частково суперечать чинному законодавству і не викривають попередніх намірів зацікавлених суб'єктів отримати у власність майно підприємства. "Приховане" рейдерство є характерним як для "сірого", так і для "чорного" рейдерства. Від того, який саме вид рейдерства використовується злочинним угрупованням, залежать і методи захоплення власності.

Слід окремо зауважити, що часто інформацією для потенційних рейдерів стає публічна звітність суб'єкта господарювання або рішення суду про його неплатоспроможність.

Останнім часом в Україні, особливо в умовах розгортання фінансової кризи, все активніше спостерігається використання та реалізація зацікавленими особами методів саме "прихованого" рейдерства. Воно має низку суттєвих переваг для зацікавленої сторони, а саме:

майно підприємства можна придбати за ціною, меншою, ніж реальна ринкова вартість;

у зв'язку з більш активним розгортанням процедур санації та банкруства відкривається доступ зацікавлених осіб та контрагентів до фінансової інформації організації;

хоча репутація підприємства-боржника значною мірою зіпсована, виробничі потужності залишаються сталими.

"Відкрите" рейдерство характеризується пошуком законних методів володіння власністю підприємства, використовуючи при цьому протиріччя та недоліки у законодавстві чи установчих документах. Воно часто забезпечує оздоровлення підприємства через заміну власника на більш ефективного. Ця форма рейдерства відноситься до "білого" рейдерства й інформацією для його здійснення частіше за все є позови кредиторів до суду чи відомості про діяльність підприємства, представлені у ЗМІ.

Якщо на початку 90-х років переважна більшість захоплень рейдерами підприємств здійснювалась із використанням прихованих механізмів, а саме, "чорного" рейдерства, то сьогодні, здебільшого, використовують схеми "білого" та "сірого" рейдерства. Ці зміни обумовлені вдосконаленням законодавчої нормативно-правової бази, де передбачається посилення відповідальності агресивної сторони за силові захоплення власності суб'єктів господарювання. До таких нормативних документів відносяться Кримінальний кодекс України, Закон України "Про господарські товариства" [5].

На думку вчених, до причин активізації в Україні примусового захоплення підприємств відносяться:

- недосконалість судової влади;
 - корупційність органів влади;
 - відсутність державних інститутів, які б ефективно захищали права власника;
 - низький рівень правової культури;
 - правовий нігілізм з боку як суб'єктів господарювання, так і представників органів влади;
 - сумнівна передісторія приватизації об'єктів;
 - недосконалість антимонопольного законодавства тощо [1 – 4].
- Несанкціоноване захоплення майна (активів) конкретного підприємства також провокують причини організаційно-економічного характеру. До них, на думку авторів, відносяться:
- неповна прозорість діяльності підприємства (часткова чи повна тінезація). Ця обставина не дозволяє органам державного контролю оперативно реагувати на неправомірні дії певних суб'єктів чи їх груп;

стрімкий розвиток та підвищення інвестиційної привабливості підприємства впродовж короткого періоду часу. Ці фактори привертають увагу рейдерів, оскільки значною є вірогідність отримання більш високих прибутків;

послаблення позицій підприємства на ринку. Така ситуація провокує загрозу захоплення підприємства рейдерами, оскільки спрочує пошук слабких сторін суб'єкта підприємницької діяльності;

серйозна конкуренція на певному сегменті ринку може призвести до недружнього його поглинання більш потужними підприємствами, протистояти натиску яких суб'єкт господарювання не має змоги;

неякісний організаційний та фінансовий менеджмент може стати причиною послаблення конкурентоспроможності підприємства та створити додаткові передумови для рейдерських зазіхань.

З огляду на викладені вище чинники, які провокують рейдерські атаки, виникає замкнене коло: з одного боку, якщо підприємство постійно оприлюднює інформацію про стабільне зростання та посилення позицій на ринку, воно привертає увагу нечесних підприємців, які зацікавлені в отриманні діючого, достатньо розвиненого виробничого об'єкта; з іншого боку, якщо спостерігається поступове зниження фінансових показників його діяльності, це також підвищує вірогідність рейдерської

атаки, оскільки ослаблене підприємство з неякісним менеджментом набагато легше захопити, ніж сильне та таке, що стабільно функціонує. Розірвати це коло можна лише шляхом повної легалізації діяльності суб'єктів господарювання і скориставшись захистом органів державної влади.

Звичайно, сьогодні практика свідчить, що органи державної влади не завжди спроможні захистити від недружнього поглинання всі підприємства через корупційність та недосконалість законодавства. Проте, враховуючи ту обставину, що Україна постійно рухається до вступу у високоцивілізовані міжнародні організації, вона змушена погодитись на організацію ними фінансового моніторингу. Одним із його завдань є підвищення рівня прозорості економічних процесів на підприємстві, а також дотримання суб'єктами господарювання та їх інвесторами норм вітчизняного і міжнародного законодавства, вдосконалення правового регулювання економічних процесів у державі.

Важливим аспектом у боротьбі з рейдерством сьогодні є співпраця підприємств із засобами масової інформації. Це пов'язано з тим, що рейдери намагаються не завойовувати собі додаткової "слави", через втручання ЗМІ та висвітлення в них прихованих намірів умовних агресорів.

Часто позиція ЗМІ характеризується більшою дієвістю, ніж заходи органів внутрішніх справ, виконавчих та судових відомств.

У наш час все більшу увагу привертають громадські організації протидії рейдерству. Вони створюються підприємствами, приватними підприємцями, юристами для того, щоб спільними зусиллями протидіяти посяганням з боку нечесних підприємців на їх майно. Так, зокрема, 16 січня 2009 року створено Національний комітет порятунку бізнесу в Україні (НКПБУ). Ініціаторами та засновниками цього Комітету виступили громадські організації і професійні асоціації малого та середнього бізнесу м. Києва та Київської області, а саме: Антирейдерський союз підприємців України, Організація роботодавців зовнішньої реклами Києва, Організація роботодавців транспортників Київської області та ін. [6].

Метою НКПБУ є створення сприятливих умов і захист інтересів власників для розвитку і функціонування малого та середнього бізнесу в Україні. Він ставить перед собою, перш за все, такі завдання:

- прискорювати процеси прийняття й втілення нормативно-правових документів, що забезпечать більш стрімкий та стабільний розвиток підприємництва;
- розробляти механізми співпраці з банками для пільгового кредитування малого та середнього бізнесу;
- сприяти розміщенню державних замовлень на малих та середніх підприємствах України [6].

З огляду на різноманіття проявів рейдерства, його концептуальні характеристики та рекомендовані методи захисту представлено в узагальненому вигляді на рис. 1.

Конкретизація та зміст заходів протидії "відкритому" рейдерству полягає у такому:

- 1) оптимізація менеджменту на кожному рівні підприємства, а саме, конкретизація відповідальності за розголошення інформації, яка може бути використана нечесними суб'єктами;
- 2) створення та оптимізація роботи служби безпеки, до повноважень якої входить контроль за потоками інформації;
- 3) участь в антирейдерських організаціях, які часто можуть забезпечити більш дієвий захист, ніж державні органи, оскільки їх учасники зацікавлені не тільки у моральній, але й в інформаційній, організаційній та економічній підтримці.

Для протистояння "прихованому" рейдерству доцільно вживати таких заходів:

1. Повна легалізація діяльності підприємства є головним чинником зменшення ризику рейдерської атаки. Але при цьому необхідно слідкувати за тим, щоб оприлюднена інформація не привертала зайвої уваги з боку нечесних суб'єктів (детально це питання розглядалося у роботі [7]).

2. Створення служб чи підрозділів економічної безпеки на підприємствах, зокрема, для боротьби із корпоративним шпигунством та шантажем.

Узагальнюючи викладене вище, можна скласти перелік рекомендацій для підприємств, які зіткнулися з проблемою рейдерства, залежно від того, під дією яких саме причин виникла загроза (рис. 2).

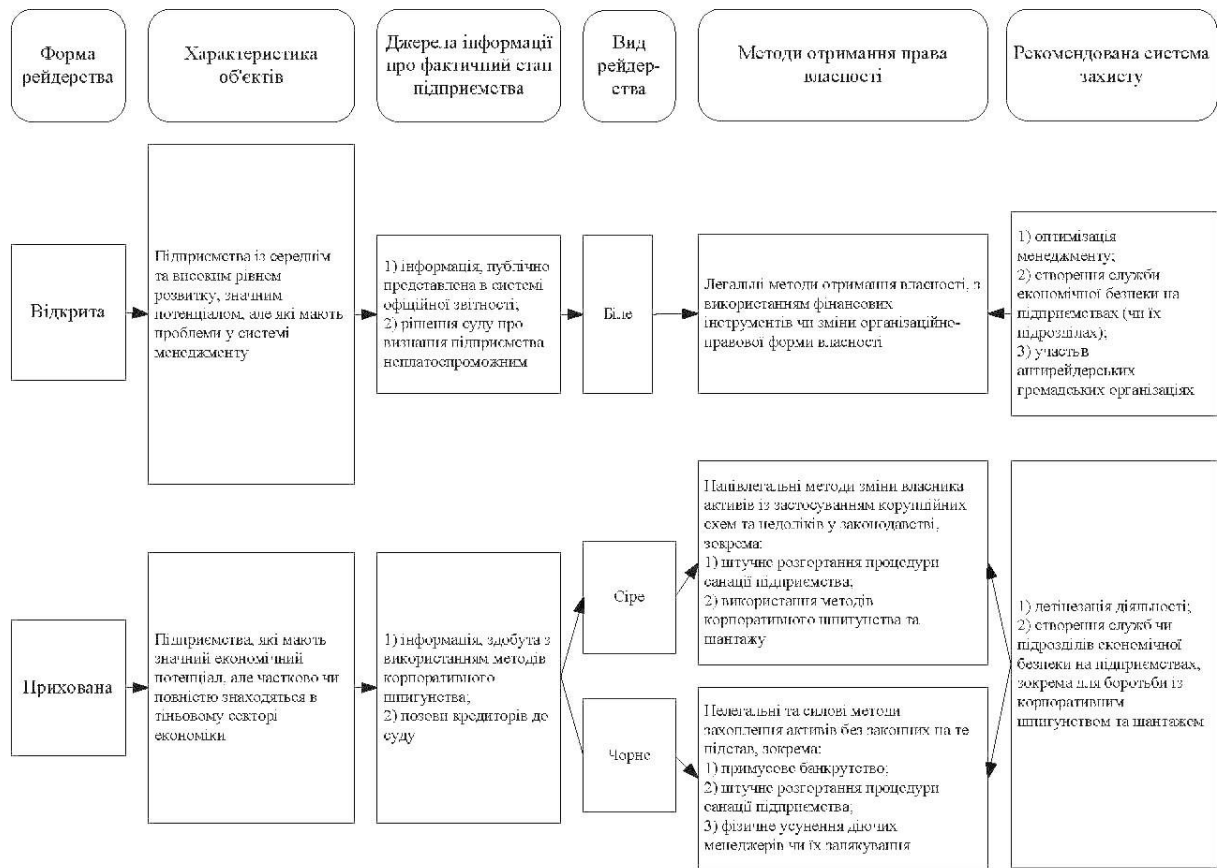

Рис. 1. Концептуальні характеристики форм рейдерства та рекомендовані засоби захисту

Рис. 2. Заходи, що сприятимуть зменшенню вірогідності рейдерських посягань

Виходячи зі змісту інформації, представленої на рис. 2., найбільш дієвим заходом для зменшення вірогідності рейдерських посягань є детінезація всіх процесів на підприємстві, що є особливо важливим в умовах євроінтеграції України та її просування на шляху до співпраці з міжнародними організаціями. Крім того, надзвичайно важливою є оптимізація менеджменту, створення або вдосконалення роботи служб безпеки на підприємстві, а також участь у громадських організаціях, які можуть створити умови для плідної співпраці між підприємцями та органами державної влади.

Література: 1. Паламарчук Г. Особливості рейдерства в Україні та політика його подолання / Г. Паламарчук, Л. Вегнер // Економіка України. – 2007. – № 9. – С. 38–45. 2. Спасибо-Фатеєва І. В. Проблематика організаційно-правових форм юридичних осіб (на прикладі спільних підприємств) / І. Спасибо-Фатеєва, В. Спасибо // Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. – № 1. – С. 71–78. 3. Ткачук Т. Роль конкурентної розвідки в запобіганні рейдерській атаці та здійсненні поглинання / Т. Ткачук // Персонал. – 2007. – № 7. – С. 72–77. 4. Киреев А. Рейдерство на ринку корпоративного контролю: результат еволюції силового підприємництва / А. Киреев // Вопросы экономики. – 2007. – № 8. – С. 80–92. 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua. 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.antiraiders.com. 7. Мартюшева Л. С. Вдосконалення процесу оцінювання інвестиційної привабливості підприємства / Л. С. Мартюшева, О. П. Полтніна // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки". – Сімферополь, 2008. – С. 82 – 84.

Стаття надійшла до редакції
20.05.2009 р.

УДК 330.341.1

**Сотніков В. І.
Савенко К. С.**

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ І ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА НЕЇ

Innovation is a necessary condition of enterprise's development, production quality and quantity rising, new goods and services appearance. With the aim to attain higher indexes, Ukrainian enterprises need the technological innovations which change production processes and determine the economic future of the country.

Економічний розвиток України потребує розширеного відтворення її промислового потенціалу на високотехнологічній основі, ефективність якого має забезпечуватися безперервною інноваційною діяльністю підприємств. Саме вона повинна стати основним стратегічним джерелом, з одного боку, постійного задоволення потреб споживачів у високоякісних сучасних това-

рах, а з іншого – підвищення рентабельності виробництва, розширеного відтворення капіталу.

Управління інноваційною діяльністю підприємств у нових умовах господарювання вимагає уточнення сфери використання відомих критеріїв економічної ефективності інноваційних проектів і конструювання нових. Від об'єктивності економічної оцінки ефективності інноваційних проектів значною мірою залежать і ефективність роботи окремих підприємств, і соціально-економічний прогрес суспільства в цілому. Актуальність і недостатнє дослідження зазначених проблем визначили вибір даної теми.

Підходи до оцінки економічної ефективності інноваційних проектів розглядалися в роботах таких вчених та фахівців, як Г. Бірман, М. Браун, Р. Бурместер, А. Гриньов, П. Завлін, П. Орлов, С. Покропівний, Р. Фатхутдінов, Р. Форстер, А. Яковлев, О. Ястремська та ін.

Метою роботи є аналіз економічних підходів до оцінки ефективності інноваційних проектів та визначення основних факторів, що впливають на неї.

У даний час використання результатів науково-технічного прогресу в країнах зі стійкою економікою забезпечує значну частку приросту національної економіки. Важливе значення при цьому приділяється інвестиціям, спрямованим у нову техніку та нову технологію. Інвестиційні й інноваційні проекти становлять одну з умов ефективного функціонування сучасних промислових підприємств.

Відповідно до Закону України "Про інноваційну діяльність" [1] державну підтримку одержують суб'єкти господарювання усіх форм власності, що реалізують в Україні інноваційні проекти, і підприємства усіх форм власності, які мають статус інноваційних. Для того щоб зрозуміти сутність цього, потрібне розуміння значення категорій "інноваційний проект" та "інноваційне підприємство", що, відповідно до Закону, трактується в такий спосіб.

Інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру та комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) зі створення й реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції [1, ст. 1, п. 1]. Інноваційним вважається проект, яким передбачаються розробка, виробництво та реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції [1, ст. 12, п. 1].

Інноваційне підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор і т. п.) – підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє та реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію та послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків від його загального обсягу продукції і (або) послуг [1, ст. 1, п. 1; ст. 16, п. 1 – 3].

Ефективність інноваційної діяльності виражається через економічні та фінансові показники. В умовах ринкових відносин не може бути уніфікованої системи показників. Кожен інвестор самостійно визначає цю систему виходячи з особливостей інноваційного проекту, професіоналізму фахівців і менеджерів, інших факторів. До системи показників висуваються такі основні вимоги.

Показники повинні:

- охоплювати процеси на всіх стадіях життєвого циклу товару; формуватися на перспективу, мінімум на 3 – 5 років, на основі ретроспективного аналізу діяльності організації;
- бути виражені абсолютними, відносними та питомими величинами;
- бути поєднані з усіма розділами плану;
- відбивати всі аспекти фінансової діяльності організації; проектування остаточних показників повинне здійснюватися на основі різноманітних розрахунків, з визначенням ступеня ризику й стійкості фінансової діяльності, з використанням достатнього та якісного обсягу інформації, що характеризує технічні, організаційні, екологічні, економічні й соціальні аспекти діяльності організації.

Від упровадження інноваційних проектів можна отримати чотири види ефекту:

- економічний ефект;
- науково-технічний ефект;
- соціальний ефект;
- екологічний ефект.